

דבר העורך

כתב העת ביטחון סוציאלי שם לו למטרה לשמש במה לדיון ציבורי בכל היבטי המדיניות החברתית בישראל מתוך אמונה שרק מדיניות חברתית עקבית ומושכלת יכולה לקדם את הצדק החברתי ואת השוויון במדינה. המאמרים המוגשים לפרסום עוברים ביקורת אנונימית של שלושה שופטים הבקיאים בתחום, ועל פי רוב המחברים נדרשים לתיקונים כדי לשפר את המאמר. קהל היעד העיקרי של כתב העת הוא כל העוסקים והמתעניינים בתחום הרווחה בישראל: אקדמאים, מתכננים, מנהלים ועובדי שירותי הרווחה, עובדים סוציאליים, עובדי עמותות רווחה ועוד. כדי שישמש במה נגישה לקהל הישראלי, כתב העת מתפרסם בעברית (עם תקצירים בערבית ובאנגלית). בישראל אנו עומדים מול אתגר מיוחד: חלק לא מבוטל של הכתיבה האקדמית בענייני רווחה בארץ מתפרסם בחו"ל, על פי רוב באנגלית ובכתבי עת שאינם בהכרח זמינים לקהל היעד הישראלי. על כן אנו מתחילים בגיליון זה ביוזמה חדשה – תרגום לעברית של מאמרים שפורסמו בחו"ל ואשר להערכתנו ראוי שיפורסמו ויוכרו בארץ. הפעם אנו מביאים שני מאמרים שפורסמו בחו"ל בשנה האחרונה, ואנו מזמינים חוקרים שמאמריהם התפרסמו לאחרונה בחו"ל (ולאו דווקא באנגלית) להביאם לידיעתנו, כדי שנוכל לשקול את הכללתם במסגרת זו.

בגיליון זה חמישה מאמרים. איזנשטדט וחורי-כסברי, במאמר שפורסם לראשונה ב-Journal of Social Policy, סוקרות את ההתפתחות הייחודית של המדיניות כלפי נוער עבריין בארץ. מדיניות מתפתחת במסגרת שיח המתייחס למציאות החברתית, לתרבות ולרעיונות המובילים של התקופה. ברוב מדינות המערב הובילה האכזבה מתוצאות מודל הרווחה להתמודדות עם עבריינות נוער, כמו גם התפנית השמרנית להגבלת מעורבות המדינה בחיי הפרט, לשינוי מהותי בהתייחסות לנוער עבריין. על פי התפיסה החדשה אין העבריינות נובעת מהמציאות שבה גדל הנער, אלא מתכונות אופיו, ומכאן שהתגובה החברתית הנדרשת היא כזו המטילה עליו את האחריות למעשיו ומענישה אותו בגינם. בישראל, לעומת זאת, על אף השינויים במדיניות שהובילו לקיצוץ במשאבים, נשארה בעינה המחויבות לשיקום בד בבד עם הרחבת הדגש על זכויותיו של הנער במהלך התהליך השיפוטי. התוצאה היתה שמירה על מודל רווחה, המחפש דרכים למנוע עבריינות ולשקם את העבריין, תוך כדי העברת חלק מהטיפול לידיים של עמותות לא ממשלתיות ועם זאת הדגשת המחיר הציבורי של הזנחת הגישה המשקמת. המחברות מקשרות בין הייחוד הישראלי הזה למקום המרכזי שילדים תופסים בדמיון הישראלי, נוכח צורכי הביטחון של המדינה ומרכזיות המשפחה בחברה הישראלית.

מנדל, במאמר שפורסם לראשונה ב-European Sociological Review בוחנת הברדלי שכר בין גברים לנשים בחברה שבה גם נשים וגם גברים מאובחנים מבחינה מעמדית. התייחסות לנשים כאל גוף הומוגני הנהנה במידה אחידה מהיבטים שונים של מדיניות, כגון עזרה לאימהות, העסקה במגזר הציבורי והסכמי שכר קיבוציים, מתעלמת מהבדלים בכוח המיקוח של נשים בעלות רמות שונות של כישורים בשוק העבודה ומההשפעות השונות והמנוגדות שיש למדיניות על נשים ממעמדות שונים. מדיניות פרו-משפחתית עלולה להפחית את האטרקטיביות בשוק העבודה דווקא של נשים משכילות, נוכח הסבירות שהן ייעדרו מהעבודה לתקופה ממושכת בגלל לידה, אך תשפיע פחות על נשים מעוטות השכלה שעבודתן פחות מיומנת ולכן בת-החלפה; זאת ועוד, עבודה במגזר הציבורי והסכמי עבודה קיבוציים יגנו על נשים בתחתית סולם התעסוקה אך עלולים בה בעת להגביל את הישגיהן של נשים במרום הסולם. מנדל בוחנת טענות אלה ב-21 מדינות ומוצאת, שאכן מדיניות סוציאל-דמוקרטית מצמצמת את פערי השכר בין גברים ונשים לא משכילים ומשתכרי שכר נמוך, אך מרחיבה את הפערים בקרב העובדים המשכילים בעלי השכר הגבוה. בחינה לא מאובחנת של פערי שכר בין גברים לנשים מאחדת בין שתי מגמות הפוכות אלה, ולכן עלולה לתת תמונה מעוותת של המציאות.

דורון סוקר את תולדות רעיון האזרחות החברתית והביקורת עליו, מאז פרסם אותו מרשל בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה ועד ימינו. עקרון האזרחות החברתית הוא שלכל אדם השייך לחברה זכויות מסוימות לקיום חומרי מינימלי, וזכויות אלה הן בלתי מותנות. מרשל הציג עיקרון זה בצל שתי טראומות שפקדו את העולם המערבי באמצע המאה ה-20: המשבר הכלכלי של שנות ה-30 והמלחמה נגד גרמניה ומשטרה הטוטליטרית. מאז קמו לרעיון מתנגדים לא מעטים, בעיקר בשל הסתירה שבינו לבין עקרונות השוק ומחירי יישומו במסים המוטלים כדי להבטיח את החלוקה מחדש הטמונה בחובו. מכאן שעקרון האזרחות, על זכויותיו הבלתי מותנות, מתחלף בעיקרון של אזרחות פעילה, המתנה זכויות אזרח בשותפות חברתית, בעיקר דרך שוק העבודה. בארץ זכה עקרון האזרחות החברתית רק לתמיכה חלקית בשנים הראשונות של המדינה, ומאז שנות ה-80 של המאה הקודמת תמיכה זו נמצאת בנסיגה מתמדת תחת הנהגה הדוגלת בעקרון השוק החופשי ובצמצום התערבות המדינה בסדר החברתי. אולם הכמיהה לשוויון ולצדק חברתי שרירה וקיימת, וממשיך ומתנהל מאבק על הזכויות הבסיסיות הכרוכות באזרחות החברתית, הן כבסיס לחברה צודקת ושוויונית יותר והן כדי לקדם את הסולידריות והאחריות ההדדית שהן ביסודה של כל חברה דמוקרטית.

כהן ופילק מדווחים על סקר שנערך בשנה האחרונה בקרב 1,000 ישראלים ויותר אודות השימוש ברפואה שחורה – תשלום לא חוקי שנועד לשפר את השירות שהם מקבלים במערכת הבריאות הציבורית. לפי ממצאיהם כ-12% דיווחו על תשלום שכזה, אולם כרבע דיווחו על תשלומים אפורים או על שימוש בפרוטקציה לשיפור השירות. יש כאן אמנם

ירידה לעומת המצב שדווח לפני כעשרים שנה, אבל כנגד זאת התרחבו שירותי הרפואה הפרטית (שר"פ), ואלה משווקים, לעתים באופן אגרסיבי, בידי הצוות הרפואי, כך שחלק מהרפואה השחורה בארץ הולבנה בלי שהיה בהכרח שיפור במצב הרפואה הציבורית. המאמר מציג מספר אבחנות חברתיות המצביעות על אלה הנוטים להשתמש ברפואה השחורה ולהצדיק אותה, וכן דן בקשר שבין שימוש ברפואה שחורה לאי האמון שיש לחולים במערכת הבריאות. עוד הוא מציע מספר צעדים שניתן לנקוט כדי לצמצם את התופעה.

שמיר בוחן את היוזמות החברתית כמודל לפעולה פוליטית חוץ מוסדית הבאה לשנות מדיניות באמצעים עקיפים: לא כהתארגנות פוליטית מוסדית-מפלגתית, אלא כפעולת מחאה שתחייב את בעלי העניין, החברות המסחריות שעל הכוונת, ואת המדינה, לנקוט פעולה מתאימה. הוא בוחן שתי דוגמאות: פעולת מעגלי צדק להעניק תו חברתי למסעדות ולבתי קפה המבטיחים נגישות לבעלי מוגבלות ותנאי העסקה הוגנים לעובדיהם; פעולת ישראל יקרה לנו להחרמת גבינת הקוטג' בקיץ 2011 עד להורדת המחיר. המערכה הראשונה זכתה להיענות מסוימת מצד מספר בתי קפה, אך לא שינתה באופן מהותי את מדיניות הענף או הממשלה האמורה לאכוף את החוקים המחייבים; ואילו הפעולה השנייה זכתה לתהודה ציבורית רחבה והביאה לירידה במחיר הקוטג' ולדיון ציבורי ער בכול הנוגע להשלכות השליטה של מספר מצומצם של בעלי עניין בשוק המזון.

אנו מודים לפרופ' חיה שטייר, שפורשת מחברותה במערכת, על תרומתה לכתב העת. כהרגלנו, אנו מודים גם למחברים, לשופטים ולכל הצוות המנהלי והלשוני, אשר מאפשרים פרסום גיליון זה, ומאחלים קריאה מהנה ומשכילה לכל קוראינו.

יונתן אנסון

עורך

